

ФРАЗЕАЛАГІЗМЫ З КАМПАНЕНТАМ – АНТРАПОНІМАМ БІБЛЕЙСКАГА ПАХОДЖАННЯ

А. Л. Яршэвіч

Пад фразеалагічнай адзінкай з кампанентам-антрапонімам біблейскага паходжання разумеецца ўстойлівая, узнаўляльная моўная адзінка, у склад якой уваходзіць лексема, што мае ў сваёй семантычнай структуры кампанент значэння «ўласнае асабовае імя», якое ўзыходзіць да тэксту Бібліі, і вытворныя ад яго.

Фразеалагізмы з кампанентам-антрапонімам біблейскага паходжання ўяўляюць пэўную цікавасць з пункту гледжання тэматычнай разнастайнасці. Яны ўваходзяць у шырокія тэматычныя групы, а іменна: чалавек (*гог і магог, мафусаілаў век*), грамадства (*як Сора казала, скінуць з сябе ветхага Адама*), абстрактныя паняцці і катэгорыі (*ад Адама, як Марку на некле (ганяць)*). Пераважная большасць разглядаемых фразеалагічных адзінак (у далейшым ФА) уваходзіць у тэматычныя падгрупы, якія характарызуюць чалавека па розных яго прыкметах (біялагічныя характарыстыкі, рысы характару, манера паводзін, учынкі чалавека). Гэта тлумачыцца павучальным характарам Бібліі, якая прэзентавала вобразы станоўчых і адмоўных герояў, выхоўвала, і арганічна ўкладаецца ў агульную тэндэнцыю апісваць найперш з'явы чалавечага жыцця, значна радзей – абстрактныя ісціны і праявы прыроды. Некаторыя ФА маюць складаную, двухпланавую семантыку тыпу: чалавек + яго рысы, паводзіны, знешні выгляд і гэтак далей.

Паколькі прадметам нашага даследавання з'яўляюцца ФА з кампанентам-антрапонімам, які ўзыходзіць да біблейскага тэксту, то натуральным з'яўляецца праблема іх узнікнення і матывацыі. У рэчышчы гэтай праблемы важнымі ўяўляюцца наступныя выпадкі:

1. Узнікненне выразаў, якія прысутнічаюць у Бібліі ў тым жа выглядзе з пункту гледжання лексікі. Пачатковая матывіроўка такіх ФА крыецца ў прамых значэннях словазлучэнняў Бібліі. Пераносныя вобразы дадзеных фразеалагізмаў узніклі па-за межамі Бібліі і менавіта яны вызначаюць матываванасць выразаў на сучасным этапе.

2. Узнікненне выразаў, заснаваных на біблейскіх тэкстах, якія не прадстаўлены ў Бібліі ў гатовым выглядзе. Так, штуршком для ўзнікнення аналізуемых фразеалагічных адзінак маглі быць і біблейскія сюжэты. Яны маглі абагульняцца ў фразеалагізме, у такой сітуацыі ФА станавілася так званым «сімвалам», «лейтматывам» усяго замкнутага ўнутры Бібліі тэксту (напр., *валтасараў баль*) або назіралася іншая сітуацыя: пры дапамозе фразеалагізма характарызаваўся пэўны ўрывак з тэксту, які даваў характарыстыкі і заўвагі, ускосныя для цэлага сюжэта і якія не мелі для прытчы, казання асаблівага значэння, але якія чымсьці

прыцягнулі ўвагу стваральнікаў ФА (напр., *у касцюме Адама*). Фразеалагізмы такога тыпу ў плане гісторыі ўзнікнення матывуюцца не столькі ідэяй сюжэта, колькі адным з яго фрагментаў, нязначных для агульнай ідэі. У аснове дадзеных адзінак – вобраз персанажа, пэўная яго рыса, а не звязаная з імі легенда (у дадзеным выпадку той факт, што Адам быў голы). Узнікненне ФА з кампанентам-антрапонімам біблейскага паходжання шляхам пераасэнсавання біблейскіх тэкстаў – вынік работы свядомасці (і падсвядомасці), у тым ліку беларускай нацыянальнай свядомасці.

Пры аналізе фразеалагізмаў з прапанаваным кампанентам з пункту гледжання злітнасці іх структурных частак вартым увагі з’яўляецца той факт, што ў ліку ФА з кампанентам-антрапонімам біблейскага паходжання вылучаюцца як фразеалагічныя спалучэнні (*мафусаілаў век* – у ФА дапушчальнай з’яўляецца субстытуцыя кампанента з фразеалагічна звязаным значэннем: *мафусаілаў век* – «доўгі век»), так і фразеалагізмы з цэласным значэннем. За аснову падзелу на фразеалагічныя зрашчэнні і адзінствы, якія ўваходзяць у склад семантычна непадзельных ФА, мэтазгодна, на наш погляд, узяць ступень тлумачальнасці фразеалагізмаў. Можна лічыць, што чым шырэй тлумачальнасць ФА, тым больш наглядна праяўляецца матываванасць дадзенай адзінкі. Значыць, фразеалагізмы са структурным кампанентам-антрапонімам біблейскага паходжання з шырокай тлумачальнасцю тыпу *ў касцюме Евы* з гэтай пазіцыі неабходна кваліфікаваць як фразеалагічныя адзінствы. І наадварот, чым вузейшай з’яўляецца тлумачальнасць, тым бліжэй дадзеная ФА да фразеалагічных зрашчэнняў з прычыны адсутнасці нагляднай матывацыі (напрыклад, *валтасараў баль*, *валаамава асліца* і г.д.).

Парадаксальным, як нам падаецца, з’яўляецца сам факт утварэння фразеалагізмаў на аснове Бібліі. Гэта можна патлумачыць па меншай меры дзвюма прычынамі. Па-першае, як свяшчэная кніга царквы Біблія лічылася непарушнай святасцю, усе словы, выразы, уся яе мова ацэньвалася як увасабленне «святога духа». Гэта, у сваю чаргу, стварала перашкоды для пераасэнсавання біблейскіх матываў і сюжэтаў. З другога боку, Біблія – гэта не нацыянальная крыніца, у той час як фразеалагізмы нараджаліся, як правіла, у рэчышчы народных гаворак. Аднак, паколькі працэс утварэння фразеалагічных адзінак, вытокамі якіх сталі біблейскія тэксты, усё ж меў месца ў гісторыі агульначалавечай культуры, у прыватнасці беларускай, то неабходна засяродзіць увагу на спецыфіцы рэалізацыі біблейскіх сюжэтаў ва ўстойлівых адзінках беларускай мовы.

Так, вытокамі большасці аналізуемых фразеалагізмаў сталі сюжэты не з пазітыўнымі (што, на нашу думку, было б абсалютна натуральным, бо Біблія заўсёды была рэгулятарам паводзін у грамадстве), але з негатыўнымі героямі (напр., *Фама няверны*, *пацалунак Юды*, *каінава*

пячаць, гог і магог і пад.). Гэта абумоўлена спецыфікай чалавечага мыслення, калі цікавасць выклікае ўсё тое, што не адпавядае норме, таму што анамалія творыць жыццё. А таму можна гаварыць пра тое, што ў абраным для аналізу коле фразеалагізмаў знаходзіць адлюстраванне як біблейскі, так і народны матыў.

Разглядаемыя ФА надзвычай багатыя на канатацыі, якія іх суправаджаюць. У рэчышчы гэтай праблемы мы прасочваем тую ж заканамернасць, якая адзначалася і ў папярэднім выпадку: у абазначаным шэрагу фразеалагізмаў пераважае негатыўная, зніжаная экспрэсіўна-ацэначная афарбоўка. Найбольш тыповымі відамі такой стылістычнай маркіраванасці з'яўляецца: неадабрэнне (*конь ісусаў*), іранічнасць (*валаамава асліца*), жартаўлівасць (*у касцюме Адама*), пагардлівасць (*пацалунак Юды*). Гэтым тлумачыцца той моўны факт, што абсалютная большасць даследуемых фразеалагізмаў належыць да размоўных паводле іх функцыянальна-стылёвай прыналежнасці. Фразеалагізмаў, якія характарызуюцца як стылістычна нейтральныя, параўнальна няшмат: *валтасараў баль, гог і магог, арэдавы вякі (жыць)*. І толькі адна ФА (*мафусаілаў век*) адзначана паметай кніжнасці.

Адметнасць ФА з кампанентам-біблейзмам, у прыватнасці з антрапонімам біблейскага паходжання, заключаецца ў тым, што дадзеныя ўстойлівыя адзінкі не толькі стваралі моўны каларыт, адлюстроўвалі не толькі фрагмент хрысціянскай культуры, але і фрагмент этычнай карціны свету. Гэта звязана са спецыфікай чалавечага ўспрымання Бога і Бібліі. Як ужо адзначалася раней, найчасцей Біблія выступала як рэгулятар паводзін у грамадстве, несла свае законы ўзаемаадносін, апырэнныя схемы, на падставе якіх людзі будавалі ўласныя алгарытмы і схемы жыццёвых абставін. А таму можна сцвярджаць, што ў аналізуемых фразеалагізмах закадаваны каштоўнасны арыенціры беларусаў, зафіксаваны нормы агульначалавечай маралі.

Падводзячы вынік, заўважым, што Біблія стала унікальнай крыніцай для ўзнікнення ФА са структурным кампанентам-антрапонімам, а ўтвораны на аснове біблейскіх тэкстаў фразеалагічны матэрыял валодае багатым культуразнаўчым зместам, а таксама выяўляе значымую інфармацыю аб агульначалавечым светабачанні і светаўспрыманні беларускага народа ў прыватнасці.

Літаратура

1. *Лепешаў І. Я.* Беларуская фразеалогія. Мн., 1998.
2. *Лепешаў І. Я.* Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы: У 2 т. – Мн.: БелЭн, 1993.